

EEN KWESTIE VAN KLASSE

ERIK SPINOY

Een samenloop van teksten: Ik herlees *Dansen op een vulkaan* (2013), Dieter Vandenbrouckes biografie van de zo goed als vergeten expressionistische dichter Victor J. Brunclair (1899-1944). En ik stoot bij de zomeropruiming van mijn bibliotheek op een overdruk uit het *Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen*, jaargang 1979, vermoedelijk bij mij aangespoeld in een paar dozen uit geliquideerde bibliotheken.

De overdruk is gewijd aan een 'Herdenking Herman en Isidoor Teirlinck' op een 'akademische zitting' op het stadhuis van Oudenaarde in september 1979. *A blast from the past!* De zitting werd geopend door de gouverneur van de Provincie Oost-Vlaanderen, waarna toenmalig secretaris van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde Marcel Hoebeke (een filoloog zoals ze niet meer gemaakt worden) inging op het belang van 'het stamland der familie, nl. Zuid-Oost-Vlaanderen' voor het werk van vader en zoon Teirlinck. Bijgaand foto's van spreker en publiek – serieus kijkende, in niet minder ernstige pakken gestoken politici, magistraten, hoogleraren en andere prominenten, allen spierwit en behorend tot de mannelijke kunne. Het waren de laatste dagen van een tijdperk waarin Cultuur nog met een hoofdletter werd geschreven.

Hoebeke was, behalve mediëvist, foneticus, tekstedituur en dialectoloog, ook nog eens een toegewijd heemkundige, en in die hoedanigheid een kenner van de geschiedenis van zijn geboortestad Oudenaarde en de streek daaromheen. Zijn toespraak gaat dan ook vooral in op het belang voor beide Teirlincks van Isidoors geboortedorp Zegelsem, tegenwoordig een deelgemeente van Brakel. De streek levert in belangrijke mate het decor van de roman *Maria Speermalie*, maar ook van ander werk van Herman, en figureert nog veel prominenter in het literaire werk van Isidoor.

Interessanter is dat Hoebeke en passant het een en ander over de figuur Isidoor Teirlinck weet te melden. Dat is geen overbodige luxe. Van de beroemde zoon heb ik een ongetwijfeld te eenzijdig maar toch vrij helder, door de canon gedicteerd beeld: een vrije geest, een seigneur en een dilettant, een acteur die steeds nieuwe rollen uitprobeerde zoals hij als schrijver telkens weer de nieuwste internationale modellen assimileerde. Daarmee bracht hij in de Vlaamse letteren eindelijk een kosmopolitische geest binnen en was hij dus, in de beste *Van Nu en Straks-*

traditie, een Vlaming om Europeeër te worden. Niet toevallig kon hij daarvoor op de achting rekenen van andere Vlaamse Reuzen als Van Ostaijen (nochtans helemaal geen *Van Nu en Straks-fan*) en Claus. Maar wat weet ik van Isidoor? Auteur, met Reimond Stijns, van de schoolstrijdroman *Arm Vlaanderen* (1884), waarvan de titel nog wel eens wordt geciteerd maar die niemand gelezen heeft, en die als een overgangstekst geldt tussen realisme en naturalisme.

Van Hoebeke verneem ik dat de in 1851 geboren Isidoor de zoon was van een smid, een kleine zelfstandige dus, en studeerde aan de Rijksnormaalschool in Lier, 'waar hij leerling was van Domien Sleenckx.' Dat zegt al heel wat: van Zegelsem naar het verre Lier om er aan een rijkschool te studeren, in tijden waarin liberalen en katholieken een schoolstrijd op leven en dood uitvochten. Een diploma onderwijzer: voor intelligente jongens (later ook meisjes) uit de lagere klassen het hoogst haalbare. Ook Zegelsem/Brakel doet een belletje rinkelen: vandaag de honk van de liberale dynastie De Croo, maar allicht een van de vele Oost-Vlaamse dorpen waar het liberalisme al van oudsher sterk stond? En Sleenckx: boegbeeld van het realisme, een stroming die vooral door liberalen werd ingezet in hun politieke strijd tegen de katholieken.

Isidoor wordt eerst onderwijzer in Serskamp (tussen Gent en Aalst), maar al gauw in Brussel, waar hij na enige tijd aangesteld wordt als leraar natuurwetenschappen en wiskunde aan de stedelijke normaalscholen. Een vlucht voor de schoolstrijd, zo lijkt het, naar de stad van de liberale burgemeester en voorvechter van het stedelijk onderwijs Karel Buls. Naast zijn werk als leraar vindt hij tijd om aan literatuur te doen en zich ook nog eens als autodidact te bekwamen in de dialectologie, de volkskunde en de botanica. Het resultaat is 'een buitengewoon omvangrijke stroom van literaire en wetenschappelijke publicaties' (Hoebeke), waarbij de literatuur vooral in het eerste deel van Isidoors carrière te situeren valt en in de periode 1877-1884 in tandem geschreven wordt met zijn zwager Reimond Stijns, met wie hij trouwens ook natuurkundig werk zal publiceren.

Isidoors verhaal is er dus een van sociale promotie en emancipatie, dat wil zeggen van opklimmen op de ladder van de middenklasse, van een migratie van platteland naar grote stad en van een opname in netwerken die sociaal en cultureel kapitaal genereren. Vader Teirlinck is daarmee

typerend voor de even idealistische als ambitieuze Vlaamse kleine burgerij uit die jaren. In de overdruk staat een foto van hem en zijn echtgenote die zijn succesverhaal treffend illustreert: een opgekleed echtpaar aan een tafel waarop heel symbolisch een opengeslagen schrift liggen en een notitieboekje, waarop Isidoor veelzeggend zijn immer tot schrijven bereide hand laat rusten.

In het gezin van deze Isidoor groeit Vlaamse Reus Herman dus op. Hoebeke vraagt zich retorisch af: 'is het niet zo, dat in het geval Isidoor [en] Herman Teirlinck, althans in bepaalde opzichten, de invloed van de vader op de zoon zeer groot is geweest?' Dat is zeker zo, al kunnen we dat van die invloed ondertussen moderner en preciezer herformuleren: in de slipstream van vader Isidoor verschijnt zoon Herman, die zich met gemak in de hoofdstad en in de twee landstalen beweegt, die weet hoe hij zich te kleden en te gedragen heeft, die zich elegant en welbespraakt weet te presenteren, die in een huis vol boeken, studie, taalrijkdom, intellectuele nieuwsgierigheid en interessante gesprekken aan de eettafel is opgegroeid, die geen last meer heeft van het provincialisme en obscurantisme dat in de nabijheid van de voorvaderlijke Zegelsemse smidse nog zwaar in de lucht moet hebben gehangen. Zo wordt het dan net iets makkelijker om een seigneur en een grootstedelijke dilettant te worden.

De gedachte drong zich op omdat het zich uitkristalliserende beeld van de Teirlincks door mijn lectures van het moment naast dat van de arme Brunclair kwam te staan. Hier opeens een heel ander beeld: een tweederangsfiguur, een epigoon (van Van Ostaijen), een schrijver van onleesbare teksten in afzichtelijk Nederlands, een ongeleid projectiel, een warrig denker, enzovoorts. Zelfs zijn tragische dood in een Duits concentratiekamp had iets grotesks: zijn arrestatie door de Duitsers was niet het gevolg van heroïsch verzet tegen de nazi-barbarij, maar van een 'uit de hand gelopen ruzie aan de Koninklijke Vlaamse Opera' (Vandenbroucke), waar Brunclair toen werkte.

Maar waar komt Brunclair vandaan? Uit de volkse Seefhoek in Antwerpen, als zoon van een achttienjarige ongehuwde moeder, zelf afkomstig uit een familie van weinig geprivilegieerde Waalse immigranten. De ontgensprekelijk intelligente jongen moest zich tevredenstellen met een opleiding in oorlogstijd aan de 'Stedelijke Handelsleergangen', waarna hij als negentienjarige als boekhou-

der aan de slag moest in de graanfirma van een oom. Met een aandoenlijke ijver probeerde hij tegen die ongunstige odds in te gaan door middel van een intense autodidactische studie, maar een doorslaand succes werd dat niet. Het Nederlands van de van huis uit Franstalige Brunclair was inderdaad een ramp. De opzichtigheid van zijn formuleringen verraadt het wanhopige verlangen van de parvenu naar legitimiteit. En zijn vaak agressieve en brutale optreden getuigt van een branie, eerzucht en lichtgeraaktheid die een fundamentele onzekerheid en compensatiedrang doen vermoeden.

Voor een Herman Teirlinck was dat allemaal geen probleem: vader Isidoor had voor hem het terrein geeffend, deuren geopend en hem een relaxte habitus meegegeven die zijn kansen op sociaal – in dit geval: literair – succes aanzienlijk vergrootte. En dat succes liet effectief niet op zich wachten: al vanaf zijn eerste publicaties werd Teirlinck junior waargenomen als een van de helderste sterren aan het Vlaamse literaire firmament. Een kleine kwarteeuw later vertoonde ook Brunclair zich aan het zwerk: een meteor, met een wel zeer grillige baan en een felle maar kortstondige gloed.